

Agnès Boixader:

Bon dia, benvinguts, bona tarda.

M'impresiona veure la quantitat de nens i nenes i joves que tenim per aquí. I suposo que alguns dels grans, aquells que són aquí al davant i que falten, encara deuen estar esmorzant.

Esperem que entrin.

En primer lloc, i citant Marina Garcés, que el primer dia va parlar de gratitud, vull fer un agraïment molt fort a l'organització, però especialment a aquestes dues dones brasileres, totes dues fantàstiques, que tinc al meu costat: Rosalía Diogo i Angélica Dass.

Totes dues dones segurament han viscut un temps, sense conèixer-nos nosaltres tres, i això és el que té la història: vides paral·leles, vides que coincideixen en un moment determinat, poden desenvolupar-se de manera radicalment diferent, però un bon dia es troben amb la il·lusió d'aquesta trobada, d'aquest retrobament del qual també parlava Philippe Meirieu, i en aquesta trobada comença una relació diferent i probablement també experiències diferents.

Pel que he llegit d'elles, pel que sé d'elles, pels projectes que he pogut veure, són dones que senten moltes coses que jo també he sentit al llarg de la meva vida, i una d'elles és la necessitat d'educar-se.

En el meu cas va ser una cosa complexa, perquè a casa no teníem prou capital perquè jo em pogués permetre el luxe d'estudiar, però ho vam aconseguir.

Però també són dones que, com jo sempre he sentit, lluiten per la pau i per la defensa dels drets humans; uns drets humans que cada dia estan més qüestionats, que cada dia es plantegen com una cosa de la qual es pot prescindir.

Però, i ho dic especialment als joves, llegiu la carta dels trenta drets humans i veureu que no podem renunciar a cap d'ells. Ben al contrari: en aquesta universalitat de la qual també parlava l'altre dia Suleiman, hi ha d'haver una fraternitat universal molt important.

Vull parlar abans de començar d'un moment d'ètica i estètica.

No sé si en João Carlos encara és aquí, però em va agradar molt la idea que té João Carlos sobre l'ètica, que és aquesta relació dual entre una persona i una altra; una relació que s'estableix d'un mateix a un mateix, mirant-se, coneixent-se, mirant els ulls d'aquesta persona i escoltant la seva demanda, escoltant allò que aquesta persona, en aquell moment, està reclamant de tu i donant-li resposta.

Per tant, tens l'obligació, en una relació ètica, de ser responsable de donar aquesta resposta, sabent que aquesta resposta probablement mai serà totalment adequada i que hauràs de continuar pensant quines altres respostes podràs donar.

L'educació, si és alguna cosa, no és pura instrucció ni adoctrinament; és sempre una qüestió d'ètica.

I és l'ètica la que ens mostra un camí; un, no l'únic, un camí per saber estimar i ser responsables en la trobada amb l'altre.

Amb l'altre i amb el món, entenent que en el món hi ha natura i cultura.

L'ètica ens permet aquest sentiment de pertinença sense cap forma d'agressivitat ni violència envers l'altre.

D'altra banda, l'estètica, en les seves diferents manifestacions i formes, siguin arts plàstiques, literatura, música, fotografia, ens serveix de guia per disposar de bon gust i ens permet sentir-nos i saber-nos lliures o, si no, en camí cap a una possible llibertat.

Aquestes dues dones que m'acompanyen, i em sento molt agraïda de poder acompanyar-les, i els seus treballs coincideixen, siguin projectes més artístics, siguin més d'investigació o siguin més treballs amb altres persones de diferents llocs, són precisament treballs que tenen presents l'ètica i l'estètica.

El que em deia la meva padrina quan algú feia una malifeta era: «Això és de mal gust».

I és cert: quan alguna cosa fa mal, és de mal gust, encara que sigui molt més que això.

Bé, us les presento molt ràpidament.

Començaré presentant la Rosalía, i ella intervindrà durant deu minuts per explicar els projectes que desenvolupa arreu del món, especialment al continent africà i al seu país, el Brasil.

Quan ella acabi aquests primers deu minuts, presentaré l'Angélica i ella, de nou, presentarà els seus projectes.

Amb el temps que tinguem, perquè ajustarem l'hora que se suposa que hem de tenir, podré fer algunes preguntes i ens podreu fer algun suggeriment en relació amb la ciutat que vol educar.

No explicarem moltes coses d'ella, perquè, com sempre, a les xarxes socials ho podeu trobar. Només dir que els seus temes de preocupació són essencialment el feminisme i el racisme. Amb això ja està dit molt.

Ella és capaç... Disculpeu.

Fa una anàlisi detallada de la manera com són tractats als mitjans de comunicació els discursos racistes.

I també parla de la influència que aquests mitjans tenen a l'hora de construir discursos que reforcen estereotips i prejudicis.

I explica que, lluny de contribuir a desmuntar-los, el que fan sovint els mitjans és servir de coartada per a la seva difusió i per al seu arrelament, diríem en català, per al seu finançament dins la societat.

Ella aporta una visió científica als problemes que analitza per reconstruir el mite de la democràcia.

La democràcia no és prou democràcia si no arriba a tots els racons de la societat.

I ara llegiré algunes paraules seves que, quan la vaig conèixer, em van impactar.

«Soc una dona negra. Tota la meua família és negra d'origen.

D'origen pobre, nascuda a l'interior de la ciutat de Nanuque, a l'estat de Minas Gerais.

Vaig tenir una infància i una adolescència marcades per actes extremadament violents de racisme, per intents de deshumanització i de desacreditació.

Vaig créixer i vaig arribar a Belo Horizonte, i allà vaig començar a treballar per col·laborar i també perquè la meua salut mental no estigués en perill.»

Penso en aquestes paraules i penso quantes persones aquí, a casa nostra, també han de fugir de la pobresa i del lloc on són perquè la seva salut mental no estigui en perill i perquè es puguin desenvolupar com a persones.

El Brasil té una presència de l'esclavitud molt llarga, molt més llarga del que sembla indicar la falsa abolició.

Es van esclavitzar africans i descendents d'africans durant gairebé quatre-cents anys i fa menys de cent quaranta anys de la presumpta abolició.

Se'ns continua discriminant, desacreditant, negant, humiliant i deshumanitzant, tot i que les persones marrons i negres som majoria al Brasil.

Rosalía, quan vulguis.

Rosalía Diogo:

Bon dia a totes les persones presents en aquest congrés.

Gràcies, companyes de taula.

Professora Agnes, gràcies per fer de moderadora.

Angélica Dass, que vaig conèixer recentment. Des de llavors som amigues.

Agraeixo l'organització de l'esdeveniment i també la felicito per la grandesa i la profunditat del tema i del congrés, per la seva estructura, pel seu pensament i també per les temàtiques que s'hi estan treballant.

Agraeixo especialment les persones que formen part del Consell Científic, en especial la professora i estimada amiga brasilera Angélica Sátiro, filòsofa i inventiva.

És un honor i una alegria ser aquí.

Veig que una gran part d'aquest públic són dones.

I què seria... No seríem res si no existíssim nosaltres, les dones, en aquest món.

Per tant, saludant també els nostres congressistes, les nostres congressistes joves i estudiants, parlaré d'una part del poema d'una dona negra brasilera que m'agrada molt i que ha circulat per tot el món, Conceição Evaristo, quan diu:

«La nit no s'adorm als ulls de les dones.

La lluna, femella, semblant a nosaltres,
en vetlla, atenta, vigila la nostra memòria.

La nit no s'adorm als ulls de les dones.

Hi ha més ulls que son.»

Per tant, som nosaltres, dones vigilants, dones atentes, les que convoquem els homes a ser amb nosaltres en cada moment, en la recerca d'una democràcia efectiva i de la igualtat en aquest món, en aquest país, en el meu país, on augmenta la criminalitat contra les dones, sobretot contra les dones negres.

El feminicidi està creixent de manera absurda al Brasil.

Necessitem homes lúcids, sensibles i conscients perquè puguem desconstruir i aturar aquesta sagnia, aquesta matança de nosaltres, les dones negres.

I em sento molt a gust aquí, perquè soc educadora i treballo amb producció cultural; per tant, treballo amb educació, treballo amb cultura i treballo amb els diferents aspectes de la ciutat.

I és necessari que qui participa en una lluita antiracista tingui, evidentment, pensament crític i també creativitat, perquè, si no, no avançarem.

Com ha dit molt bé l'Agnes, vaig néixer en una ciutat de l'interior, a l'estat on visc, i vaig sortir pel món prestant atenció als espais i als llocs que em poguessin acollir de manera digna i respectuosa pel fet de ser jo, un ésser humà.

I el que he trobat, no només al Brasil sinó també en altres espais, és molta violència, hostilitat i intents de subestimar la nostra capacitat física i intel·lectual.

Em va espantar molt veure per televisió i a través dels mitjans de comunicació el que Espanya va fer amb Vini Júnior.

I continua fent-ho, pel que percebo.

M'espanta, sí, i de manera absurda, veure com el racisme més explícit i el procés de deshumanització poden afectar alguns dels millors jugadors del món.

Em vaig quedar estupefacta i vaig arribar a pensar: «I si vaig a aquest país i em fan fora a cops? I si pateixo violència física o moral? Aquest país és realment diferent del meu, que és tan racista?»

Però em trobo aquí, acollida per aquest congrés, amb persones tan sensibles que reflexionen sobre les diferències, que pensen i volen, i que treballen per a la inclusió de les diferències, perquè aquest és un dels seus propòsits.

I ens criden a la creativitat, ens criden a l'enginy, ens criden a pronunciar-nos precisament sobre els processos que intenten convertir-nos en desiguals.

Som desiguals, sí, en la mesura que cada ésser humà té una manera de fer, té el seu pensament, té el seu comportament i té la seva pràctica.

Però aquesta societat global no pot continuar deshumanitzant l'altre per les seves creences, pel seu gènere o pel color de la seva pell.

El professor Tonucci ha dit aquí fa una estona una cosa que m'ha fet molt feliç: en un moment determinat, en un cas que ha explicat aquí, algú entra a l'aula per buscar un estudiant concret.

I, quan l'identifiquen, diuen: «És aquell de la samarreta vermella».

Era un estudiant negre, si ho he entès bé.

El color de la pell no va prevaldre.

La identificació es va fer per la roba que portava.

Al Brasil i en moltes altres parts del món per on he tingut l'oportunitat de moure'm, el nostre to de pell arriba primer.

El nostre to de pell és un motiu perquè siguem tractats de manera inhumana i desigual, perquè se'ns exclogui, perquè se'ns aparti de processos igualitaris i perquè no se'ns respecti com a persones.

I el que estem fent constantment, professora Agnes, és precisament el que has llegit a la meva minibiografia.

És pensar que, a partir de l'Àfrica —perquè sí, l'Àfrica és el bressol de la humanitat—, tots som, per tant, afrodescendents.

Crec que això ja està resolt.

No ho diu només Rosalía Diogo.

La ciència ja ha demostrat que el bressol de la humanitat és l'Àfrica.

Com poden els afrodescendents arribar a excloure altres afrodescendents pel to de la seva pell?

És una cosa poc intel·ligent.

És una cosa irracional.

I nosaltres som aquí, en la meva vida quotidiana, a Belo Horizonte, a l'Àfrica, en qualsevol espai on sigui, i en aquest congrés, aportant reflexions perquè puguem fer un contrapunt.

Jo dic que soc una africana de la diàspora brasilera i que aquest cos meu ha anat transitant per diferents llocs.

Us porto imatges del carrer de l'Art.

Aquest és el carrer de l'Art a Moçambic, a la capital de Moçambic, Maputo.

En la seva majoria, persones negres que creen maneres de revelar la seva identitat mitjançant una representació als carrers de la ciutat.

El carrer de l'Art.

Estan transformant aquest barri a través d'aquest carrer de l'Art, posant-hi tot el que poden posar en relació amb la seva identitat africana.

Aquest és el model de Maputo, a Moçambic.

També us porto el carrer de l'Art d'un altre país africà on vaig ser el mes passat: Cap Verd.

Aquí hi ha la capital, que es diu Praia.

També hi ha un carrer de l'Art, amb una galeria on l'artista va crear aquest espai perquè se'ls nega un espai digne per a la seva manifestació artística.

Nosaltres no volem crear guetos.

Volem estar junts i juntes amb totes les persones, mostrant el nostre talent.

Belo Horizonte, Casa Viva, Educació i Cultura és el nom d'aquesta escola d'educació primària per a infants de sis a catorze anys.

Mireu la frase que hi ha escrita, al mur d'aquesta escola:

«És impossible entendre el Brasil sense conèixer l'Àfrica.»

Totalment d'acord.

Jo produeixo una revista al Brasil, però també és present a les xarxes socials.

La revista Cangerê, totalment inspirada en una proposta que vaig conèixer l'any 2014, quan feia el postdoctorat aquí, a Barcelona.

Aquesta experiència que vaig conèixer i que va inspirar la revista Cangerê va ser la revista Crear Mundos, ideada amb Helike Sátiro.

Vaig arribar al Brasil i vaig dir: «Fem una revista on puguem posar les nostres qüestions, donar visibilitat al nostre art i a la nostra cultura negra i també africana».

I així va néixer la revista Cangerê.

Aquella primera era la portada.

Ara tenim Paulina Chiziane, una gegant intel·lectual moçambiquesa, sobre la qual vaig tenir l'alegria i l'honor de fer la meva recerca doctoral, comparant la seva obra amb la de la nostra brasilera Conceição Evaristo.

Paulina Chiziane, per a qui no ho sàpiga, va rebre el Premi Camões de Literatura l'any 2021, un dels premis més importants de la literatura mundial.

Abans que ella l'havia rebut el nostre estimat Chico Buarque de Holanda.

Una altra edició de la nostra revista Cangerê.

Tinc l'honor i l'alegria d'estar amb el príncep Eixodá.

Soc a la capital d'Angola, Luanda, amb aquest príncep.

I a la portada, a la meva mà, hi ha la revista Cangerê, l'edició que us he ensenyat.

Per tant, quan parlem d'intel·lectualitat negra, d'intel·lectualitat africana, de l'art i de la cultura africans, en parlem al Brasil.

Però tinc un orgull i una alegria molt grans, el privilegi d'haver conegut set països africans i d'identificar-me plenament amb allò que s'hi ha fet, amb aquesta intel·lectualitat, amb aquest desig de reconeixement dels països africans, de les persones, artistes i pensadors africans.

I la ciutat ha estat plasmada per aquestes ciutats africanes, de la mateixa manera que nosaltres estem fent un esforç al Brasil.

De la mateixa manera que proposa aquest congrés, aquestes arts i aquestes cultures són al carrer.

Cap Verd, la seva capital, Praia.

La Rampa dels Poetes, al centre de la ciutat, ens diu molt d'aquesta intel·lectualitat africana, educant pels carrers, i del mural als carrers de la capital capverdiana, Praia.

«El meu país és una música», una traducció ràpida del francès, perquè la música, la literatura i les arts visuals són a les galeries i a les escoles, però també són als carrers.

Mireu el mur.

Per això em vaig sentir... Em venia molt de gust ser en aquest congrés.

El meu temps aquí s'acaba, i allà he vist un espai, aquí, de la... que crec que també diu molt d'aquest fet de ser al carrer.

I això és tot.

Disculpeu si m'he allargat, però era un intent d'explicar com sento la sintonia amb allò que estem fent i amb el fet de ser en aquesta ciutat i en aquest congrés.

Agnès Boixader:

Moltes gràcies.

Rosalía ja ens ha mostrat maneres de conquerir l'espai urbà per part de la ciutadania.

Crec que, sense dir que allò que està dient serveixi per a Granollers, podem entendre perfectament com ens pot servir.

I fixeu-vos com ens ha parlat des de la poesia, des de l'art, des d'abraçar la diferència i des del reconeixement que tots, d'alguna manera, tenim avantpassats comuns.

A continuació, us presento Angélica Dass.

Angélica Dass també és brasilera, però fa molt de temps que treballa a Espanya.

I, igualment, podeu buscar el seu projecte Humanae.

I suposo que parlarà de Lucy i d'allò que Rosalía ja ha citat.

En tot cas, per presentar-la, i de la mateixa manera que he fet amb Rosalía, des de l'experiència personal, m'agrada llegir un fragment que vaig llegir fa uns quants anys en un vídeo de YouTube i que em va fascinar.

Ella es pregunta de quin color és el llapis de color carn.

Blanc, negre, morat, groc?

«Vaig néixer en una família molt acolorida. El meu pare era d'un intens color xocolata.»

Ho deixo aquí perquè suposo que continuarà amb aquesta idea, que trobo preciosa, perquè a partir d'ara, quan demanis a algú que agafi el llapis de color carn i et doni el negre, no podrà dir res.

Per a tu.

Angélica Dass:

Exactament així és com jo anava a començar de nou.

No sé si algú ja ho ha sentit, però jo sempre descric la meva família de la mateixa manera, així que em sembla que m'escoltareu de nou.

Però és una cosa que m'agrada; és com una celebració, és com entrar i explicar aquest projecte.

Perquè, efectivament, vaig néixer en una família molt acolorida.

El meu pare és fill d'una noia que li va donar un intens color de xocolata.

El meu pare va ser adoptat per aquells que jo conec com els meus avis.

La matriarca, la meva àvia, tenia una pell de porcellana rosa i un cabell de cotó.

El meu avi era algú entre el iogurt, la vainilla i la maduixa, com el meu oncle i el meu cosí.

La meva mare, Canyella, és filla d'una descendent dels pobles originaris, que és una barreja entre civada i mel.

La meva mare té dues germanes: una amb un to de cacau torrat i l'altra, adoptada, amb un color de pastís.

Ah, i l'avi, cafè amb llet, amb molt de cafè i molt de caràcter.

Per tant, evidentment, en créixer en aquesta família, el color mai no va ser important per a mi, però fora de casa les coses van ser diferents des de ben petita.

Com hem sentit Rosalía parlar del Brasil, els qui van ser alliberats el 1888 van continuar servint durant el segle XX i ara, al segle XXI, podem parlar d'aquesta història.

Aquest projecte va néixer en aquesta família acolorida, però evidentment mai no vaig entendre per què classificàvem els éssers humans entre blancs, morats, negres i grocs associant-ho al concepte de raça.

Sempre dic que vaig començar a fer fotografies amb més de trenta anys, però vaig començar a pensar-hi a l'edat d'alguns dels estudiants amb qui treballo avui.

Evidentment, mai no vaig entendre el dia que la professora em va presentar aquell llapis rosa i el va anomenar «color carn».

Evidentment, no era el meu.

També insisteixo que aquest treball —i ara estic parlant en castellà— neix perquè jo vivia aquí.

Em vaig casar amb un espanyol, d'aquests de color rosa.

Cinc minuts al sol i es torna morat com una gamba.

Creieu-me: la gent em preguntava de quin color seria el meu fill.

Per a mi no era gens important, però semblava molt important per a les altres persones.

Així que vaig decidir ensenyar com veig la meva família, que és la manera com veig el món.

Faig una fotografia sobre un fons blanc, agafo un quadradet d'onze per onze del nas, pinto el fons i busco el color corresponent en aquest idioma de colors que s'anomena Pantone.

I, només per deixar-ho clar, si estic parlant de blau, de quin blau estic parlant?

És el blau del cel, el blau del mar o el blau d'una papallona?

En aquest idioma de colors hi ha un munt de números per al color negre i diferents números per al blanc.

Ja us faig un espòiler: està clar que no vaig trobar cap ésser humà que encaixés exactament en aquests dos colors.

La reflexió del treball consisteix precisament a pensar per què ens reduïm d'aquesta manera.

Com podeu veure, tots els colors del treball caben en el meu pessebre.

Aquest és el meu pare, ja sé com seré de gran, i ella és la meva àvia.

Per tant, s'entén per què faig el que faig i com veig el que existeix dins de casa meva.

Aquest projecte comença en aquest espai, que és la galeria, el museu, i en la imatge que veig: les persones mirant, una cosa que passa molt a les exposicions.

Però al Largo da Vinci, a Milà, és dins del Departament de Genètica, perquè, d'alguna manera, d'això és del que estem parlant.

M'encanten els museus de ciència perquè queda clar que ja no estic explicant només la història de la meva família.

I aquí vull llegir una cosa que ensenya aquesta fotografia en forma de text:

«Ulls, pell, pell. Els éssers humans som meravellosament acolorits, però el color de la pell s'ha utilitzat malament per separar les persones en races, i l'actitud davant la raça durant molt de temps s'ha utilitzat per justificar el genocidi, la segregació i la discriminació.

Però, com deia Rosalía, som genèticament idèntics en un 99,9 %.

Tots els qui som en aquesta sala compartim els mateixos avantpassats antics i, evidentment, som de la mateixa espècie.»

Per això m'encanta la versió actual d'aquest museu, que és el Museu d'Història Natural de la ciutat de Nova York. Al centre hi ha la Lucy, aquesta australopiteca que ens connecta a tots, i al fons es veu aquesta paret amb tots aquests colors.

Però he de dir que aquí som en una ciutat educadora i que el meu lloc preferit és precisament ser al carrer.

Com podeu veure, ocupant l'espai públic arreu del món.

Perquè això passa, oi? Hi ha aquests joves que s'estan buscant a si mateixos i parlant de la seva pròpia identitat, i veus aquest senyor que moltes vegades no creu que pertanyi al Cub Blanc, que és el museu, i que també forma part de la conversa, oi?

Algunes dades d'aquest treball. Tinc gairebé cinc mil retrats fets en vint països i trenta-nou ciutats de tot el planeta.

Des d'Addis Abeba, a Etiòpia, fins a Daegu, a Corea del Sud. Evidentment, al continent americà, al nord —els Estats Units, Mèxic i el Canadà— i al sud —el Brasil, l'Argentina, Xile i l'Equador—. I a molts llocs d'Europa.

Però el que vull dir és que potser la informació més important que trobareu en aquestes fotografies és la manca d'informació.

Perquè no sabeu qui és pobre, qui és ric, qui és immigrant o no, ni on vaig fer cada fotografia.

Qualsevol informació que poseu en aquestes imatges, em sap greu dir-ho, només pertany als vostres estereotips.

Què fem quan actuem d'aquesta manera?

Tinc retrats fets a París, a la seu de la UNESCO, i amb persones que es trobaven en situació de sensellarisme.

He treballat amb escoles de Rio de Janeiro, en faveles, i també a Suïssa.

Amb persones amb tot tipus de capacitats diferents, i aquí, a Espanya, he treballat molt amb l'ONCE.

Totes són persones que, de manera voluntària, han construït el mosaic.

I això passa sovint, oi?

Veieu que, de dos en dos, tenen exactament el mateix color, però probablement alguns de nosaltres els etiquetaríem com a races diferents, oi?

Està clar que el concepte és una construcció social, oi?

Crec que, si és una construcció social, puc desconstruir-la.

I per això surto de la paret del museu.

Soc la primera que té problemes amb el clicador, oi? Amb el que és la classe.

I això és exactament una part del que hem fet aquí, oi?

El que fem és utilitzar els colors primaris, el blanc i el negre, perquè els estudiants puguin crear el seu propi color.

I, per cert, no cal comprar kits de colors de la diversitat.

Això només és un intent de comercialitzar una temàtica.

Utilitzem els colors primaris, el blanc i el negre, que per als nens semblen màgics quan, a partir d'aquests colors que no semblen humans, en surt el color de la pell, oi?

Barregem el morat i el verd —el verd és el groc i el blau— i fem un marró.

I, a partir d'aquest marró, som capaços de crear absolutament tots els tons.

Per a mi, aquest marró és important per celebrar aquella primera família d'Homo sapiens que va emigrar del continent africà.

No sé si buscaven aventures o una vida millor.

El que sé és que tots som aquí exactament gràcies a aquella família.

És molt important que aquests estudiants entenguin que comencem amb el mateix material i que el resultat final serà únic i diferent en cadascun d'ells.

I aquí podeu veure el procés.

A més, m'encanta quan passem pels mateixos colors abans d'arribar al nostre.

Les seves obres d'art són molt més interessants.

Les seves obres d'art... A veure si hi arribem.

El clicador està una mica enfadat amb mi.

Les seves obres d'art són molt més interessants que qualsevol cosa que jo pugui fer.

I vull insistir que, quan parlo de diversitat, no parlo de la quantitat de melanina que tenim a la pell.

Aquí, per exemple, en aquest grup d'estudiants, vaig treballar amb estudiants sords i hi havia un d'aquests estudiants que era una persona amb autisme, perquè treballa amb diferents capacitats.

I aquí volia destacar especialment aquest projecte per poder parlar d'aquesta escola de la República Txeca, on vam formar quaranta-vuit estudiants perquè fossin multiplicadors.

El repte era pensar que estàvem treballant amb molts blancs i roses i que, en teoria, no hi havia gaire diversitat entre els colors que pintaríem.

Mireu, potser la informació més important que teníem és que l'única cosa blanca era el paper sobre el qual estàvem pintant.

És una construcció social.

El problema no és la paraula «blanc» o «negre», sinó els adjectius que associem al que és blanc i al que és negre.

Aquests quaranta-vuit estudiants van ser els que van fer el treball amb dos mil cinc-cents estudiants de la regió de Moràvia.

La idea era parlar de les generacions futures, de com faran les coses, i, exactament com els nostres congressistes, aquests estudiants van ser els líders a l'hora de dur a terme aquest projecte.

Com podeu veure, l'objectiu és que surtin i siguin al carrer ensenyant.

En aquest cas, va ser durant la Setmana de l'Educació Artística a Xile, on vam tenir setanta-cinc mil estudiants de tot el país, de totes les edats, fent l'autoretrat inspirat en Humanae i sortint al carrer per reivindicar-lo.

I aquí som, finalment, a Granollers, i ja estic gairebé acabant.

Vaig ser-hi l'octubre de l'any passat, formant noranta multiplicadors.

Van ser ells els qui van fer realitat aquests autoretrats que venen de fora i de diferents parts de la ciutat.

I he de dir que vaig tenir l'honor d'acompanyar aquest procés, com podeu veure a través d'Instagram, perquè el més bonic era que compartien amb mi tot el que estava passant durant el procés.

Així doncs, aquí teniu algunes imatges d'ocupar l'espai públic amb aquest autoretrat, de fer-ho de manera col·lectiva i fins i tot de pensar maneres creatives per a aquells que encara no saben què és el concepte de raça, com les teles que hi ha en una escola bressol.

És una manera de veure que tenim un món acolorit, encara que no es conegui aquest concepte.

O les fotografies amb els nens buscant plantes de ceràmica, que és precisament el que fem quan encara no poden fer-se un autoretrat perquè són massa petits.

I, per això, he de dir que estic molt feliç d'haver trobat aquesta obra i molt orgullosa d'ella.

I això és una part del que hi ha al carrer.

He de dir que mai no seré capaç de retratar els vuit mil milions d'habitants que hi ha al planeta, però, sense educació, mai no aconseguiré arribar-hi.

I disculpeu que estigui una mica emocionada, perquè, per exemple, això és un regal que m'ha portat aquest matí una nena: la meva mini-jo, sabeu?

Perquè va buscar qui era jo, va buscar quin era el meu color Pantone i va fer una versió de mi mateixa.

He de dir que el que he rebut i el que m'emporto a casa, plena d'amor, el que m'ha donat Granollers és precisament això: amor.

Perquè no puc inventar una màquina del temps per tornar amb els meus companys de classe, però, amb l'ajuda dels professors, sí que podem transformar l'experiència perquè cap altre nen visqui les experiències negatives que vaig viure a l'escola i que em van portar a fer un treball com aquest.

Moltes gràcies i disculpeu aquests minuts de més.

Agnès Boixader:

Fixeu-vos com el que estem fent és saltar, d'alguna manera, la dimensió del temps.

Abans es deia que, per poder pensar, no només per tenir pensament crític, calia tenir temps.

Jo crec que cadascuna de les dues experiències que ens han exposat aquí ens permet pensar, a tots els qui som aquí, per veure quines maneres podem trobar que les imitin, que s'hi assemblin o que siguin radicalment diferents, però inspirades en allò que ens han explicat, per poder anar transformant la ciutat.

D'alguna manera, tant el projecte de l'Angélica com els projectes de la Rosalía són projectes que estableixen ponts.

John Powell ens parlava de la necessitat d'establir ponts: ponts més senzills, ponts més complexos, ponts petits, ponts grans, ponts fràgils, ponts forts.

I, d'alguna manera, el que ens han explicat són maneres d'establir ponts.

Ara faré algunes preguntes, fins allà on em doni el temps que tenim, perquè estaria conversant amb elles durant moltes hores.

Rosalía, en les teves investigacions, ens parles de patologies, de les patologies que pateix la societat brasilera, que entenc que no són només de la societat brasilera sinó que, malauradament, són les que pateixen les societats a escala universal.

Parles de racisme, de lesbofòbia, de transfòbia, de classisme, i també del fet que la nostra societat no és conscient —i aquí hi ha el gran perill— d'aquestes patologies.

Com que no n'és conscient, és com aquell que no necessita anar al metge perquè no assumeix que té una malaltia, encara que sàpiga que la té, i no va al metge i, al final, pot morir d'aquesta malaltia perquè no ha rebut atenció.

A la societat li passa exactament el mateix.

Desconeix, perquè vol desconèixer, les patologies que pateix.

Us ho pregunto a totes dues: com es pot, des de la ciutat, mostrar aquestes patologies que patim sense que això augmenti la malaltia, sinó que la redueixi? Que ens mostri les nostres pors, que sovint ens impedeixen abraçar la diferència.

Quan vulguis.

Angélica Dass:

Potser ve de la ciutat, perquè l'escola pertany a la ciutat, i ve de la comunitat, creant aquest espai de conversa des de l'espai educatiu, centrat en les nenes, però sobretot crec que se centra en els professors.

I potser el que intento fer amb la meva obra, en general, és crear miralls amb coses que, en teoria, són molt diferents.

Jo —i ja ho hem sentit en algun altre moment— intento trobar aquests nusos, aquests punts en comú.

Crec que la manera de trobar aquest moment de conversa i de poder reconèixer la malaltia és, literalment, intentar posar aquest mirall.

En el meu cas, des de la meva pràctica, a través d'ensenyar; ensenyant les narratives, intentant ampliar allò que creiem que és el món, el seu univers i la seva història, que pensem que només són nostres, i trobant maneres d'obrir aquesta mirada.

Agnès Boixader:

El problema, em sembla, i et torno la pregunta, és que l'escola no deixa de ser —i és veritat— una representació de la societat, però moltes vegades el que passa a l'escola no surt al carrer.

En aquest cas, el que vas fer amb els escolars de Hanoi sí que es va veure al carrer, però la meva pregunta és fins a quin punt la ciutadania percep aquest treball que es va fer a l'escola.

Angélica Dass:

Insistiré en aquesta eina, perquè una de les coses que sempre faig amb aquests projectes és preguntar a les escoles si hi ha un abans i un després en allò que passa dins de l'escola.

Perquè aquesta és la idea: serveix o no serveix allò que faig?

Una de les respostes que obtinc és: «A la meva classe, ja ningú parla del color carn, i, si en parla, són els mateixos alumnes els qui el corregeixen».

Una mare va venir a preguntar què havia passat a classe perquè el seu fill havia arribat a casa corregint-la quan ella havia dit que la braga era de color carn.

Quan dones arguments perquè un infant tingui arguments per poder pensar —estem parlant de pensament crític— i perquè torni a casa i faci aquesta reflexió, crec que són els moments en què podem establir aquesta connexió entre el que és el carrer, fora del centre educatiu, i el centre educatiu.

Rosália Diogo:

Bé, fa molt de temps que dic que el Brasil, la nostra societat brasilera, té diverses malalties.

I en citaré algunes: és un país homòfob, transfòbic, racista, masclista i patriarcal.

El Brasil és el país on més persones trans són assassinades al món.

Nosaltres, la població negra, som la major part de la societat brasilera.

El Brasil té la població negra més nombrosa del món després de Nigèria, que és al continent africà.

És una cosa tan absurda de pensar, d'afirmar i de veure fins a quin punt som discriminats i fins a quin punt l'estructura social brasilera privilegia, assumeix i promou la cultura d'arrel europea i nord-americana, en la seva negació d'una possibilitat d'afrocentricitat; és a dir, de situar la nostra cultura i el nostre art com a elements proposants.

Per tant, crec que moviments com aquest, en què parlem, jo soc conferenciant al Brasil, parlem i conversem sobre el tema, presentem models i pràctiques racistes, també es tradueixen en denúncia.

Ser presents a les escoles és fonamental.

Escriure, perquè jo també escric, jo també soc intel·lectual.

Fa una estona, la nostra estimada Márcia Tiburi ho ha comentat aquí.

No, perquè al Brasil tenim, per exemple, Eliane Brum, però tenim una estructura en què la major part de les persones no reconeixen la intel·lectualitat de les dones negres.

Jo també soc intel·lectual; només ho vull anunciar a les persones que són aquí.

L'escriptora Conceição Evaristo, que representa el Brasil en diversos llocs del món, rep preguntes com: «Tu balles?»

I ella respon: «Puc ballar? Però jo també soc intel·lectual».

Per tant, crec que són moments per desconstruir també aquesta mirada sobre allò que fem, sobre la nostra potencialitat i sobre la nostra capacitat.

Són moments com aquest, congressos com aquest, les nostres escoltes i les nostres visites a les escoles, en què podem contribuir a desmitificar el mite de la democràcia.

Perquè allà es diu: «No, tots som iguals, ningú discrimina l'altre».

Això no és veritat.

El que veiem de la població negra a Espanya, a França o a Anglaterra, a les perifèries, en serveis subalternitzats, persones que venen del continent africà i que són agredides aquí, a les quals s'intenta treure la ciutadania...

Això no és una cosa absurda i ho hem de denunciar.

Agnès Boixader:

Estàs dient, d'alguna manera, que als homes i dones blancs europeus també ens falta valentia per denunciar sistemàticament aquestes situacions?

D'alguna manera, el que estàs dient és que ens falta aquesta valentia, aquest impuls, aquesta necessitat d'escriure, dibuixar, manifestar-se i anar en contra, desobeir en algunes ocasions, per transformar aquesta societat, que és bàsicament capitalista, patriarcal i, sovint, homòfoba respecte d'algunes minories.

Hem de ser més valents els qui som europeus i blancs, encara que jo, com a dona blanca, en tingui poca, i que estiguem acostumats a viure en la nostra comoditat sense veure sovint les perifèries de les ciutats.

Hem de ser nosaltres més valents a l'hora de denunciar?

Angélica Dass:

Crec que, en el món en què vivim, tots, absolutament tots, podem i hem d'utilitzar la nostra posició de privilegi, que evidentment està associada al gènere, a la quantitat de minories a les quals pertany i al poder econòmic que tens, per denunciar, per denunciar i per intentar construir aquesta societat igualitària, justa i democràtica que volem construir. Absolutament tots.

Rosália Diogo:

Sí, hi estic d'acord. Estic d'acord amb la teva reflexió.

Entenc que és una provocació al nostre pensament.

Al capdavant, estem parlant d'una disputa pels privilegis, d'una disputa per l'ascens social, d'una disputa també econòmica o, sobretot, econòmica.

Per tant, quan arribem a la societat brasilera o a les altres societats anomenades perifèriques, que per a mi són el centre —el continent africà és el centre, en realitat—, en aquesta disputa, normalment protagonitzada per homes blancs que socialment es presenten com a heterossexuals, el no-reconeixement de la cultura d'arrel africana, de la cultura i de l'art d'arrel africana, representa, simbòlicament, dir que nosaltres som el poder, perquè la cultura europea o estatunidenca és la que marca les regles del món.

Som nosaltres els qui tenim el saber.

Som nosaltres els qui us estenem una mica del nostre coneixement.

I això no és veritat.

Aquest coneixement ve d'Àfrica, ve d'Egipte, ve de tants països africans, ve d'Etiòpia. Hi ha una negació del nostre potencial, que és après. Poques persones parlen de Sheikhan Tadjopi, però parlen d'Aristòtil.

Aleshores, com va ser espremut? Quin va ser el llibre que vaig escollir per estudiar? O quin em va interessar estudiar? I aquesta disputa és present en tots els àmbits, en tots els àmbits del coneixement i en tots els segments de la societat. No és fàcil ser una dona negra aquí fora, saps? Quan les dones blanques sortien al carrer a lluitar per la construcció del 8 de març, per les condicions de desigualtat, nosaltres, les dones negres, érem al fons de la cuina, cuinant i rentant la

roba per a aquelles dones. Per tant, és difícil que avui no ens anomenem intel·lectuals, perquè aquesta societat encara no reconeix la nostra intel·lectualitat.

La disputa és constant.

Agnès Boixader:

No és fàcil ser una dona negra, no és fàcil ser pobre, no és fàcil ser gai, no és fàcil... No hi ha cap d'aquestes realitats, que algunes persones anomenen anomalies, que sigui fàcil en aquesta societat. Però la meva pregunta continua sent la mateixa, i em continua preocupant.

Miro el públic i no sé quin Pantone en sortiria, però si imagino la ciutat de Granollers, les perifèries, fins i tot aquí, estan poc representades. Per tant, la pregunta continua sent la mateixa. Com arribem a la ciutadania des de la ciutat? Com arribem a aquella ciutadania que viu a la perifèria i que rarament pot participar, de vegades perquè ni tan sols sap que pot fer-ho, no en esdeveniments com aquest, sinó en moltes altres activitats que es poden fer a la ciutat? I, si us sembla bé, amb això crec que anirem acabant.

Ningú no m'ha dit res.

Angèlica Dass:

Però jo voldria afegir una cosa, perquè cal pensar que, en molts projectes artístics, jo estic pensant quin horari puc fer perquè una persona que treballa de vuit del matí a vuit del vespre, que té els infants a casa i que amb prou feines aconsegueix ajudar-los a fer els deures, pugui venir a una activitat com aquesta. Jo continuo sent optimista perquè la diversitat que no he vist, potser en primera línia, sí que l'he vista en els estudiants.

Jo crec que aquest és el punt fonamental i, per això, la meva esperança continua dipositada en l'educació, en aquests diàlegs que podem tenir, en aquests espais. L'escola, oi? Seguint el teu fil, haurem de tancar l'escola. Per què? Perquè l'educació surti al carrer i els infants puguin jugar al carrer.

Jo tinc la convicció que, en el futur... És que no és... Jo, almenys, ho entenc així: no és una cursa de cent metres, és una maratón. M'agrada córrer. Per tant, crec que continuo corrent per arribar a la meta, que és allà lluny, i ja veurem quan hi arribaré. Crec que no seré capaç, encara que m'emocioni i gaudeixi d'això, de veure potser els beneficis o de collir els fruits de les llavors que estic plantant.

Però no passa res, continuo plantant llavors; algun arbre creixerà. Vols afegir alguna cosa? Per acabar? Acabar? Bé, doncs, per anar acabant, veig l'Albert allà i crec que ens vol dir alguna cosa sobre la continuïtat del procés. Doncs bé, torno a donar les gràcies a la persona convidada.

Angélica Dass:

Però vull fer un complement a això, perquè hem de pensar que, en molts projectes artístics, jo estic pensant en quin horari puc fer-los perquè una persona que treballa de vuit del matí a vuit del vespre, que té fills a casa i que amb prou feines pot ni tan sols fer els deures dels fills amb ells, pugui venir a una activitat com aquesta.

Continuo sent optimista, perquè la diversitat que potser no vaig veure a primera fila, el que sí que vaig veure van ser els estudiants.

Crec que aquest és el punt fonamental i, per això, la meva esperança continua dipositada en l'educació, en aquests diàlegs que podem tenir, en aquests espais.

Agnès Boixader:

Però haurem de tancar l'escola, oi?

Angélica Dass:

Per què?

Agnès Boixader:

Perquè l'educació surti al carrer i ells puguin jugar al carrer.

Angélica Dass:

Jo tinc l'esperança que, en el futur...

És que no és... Jo, almenys, ho entenc així: no és una cursa de cent metres, és una maratón. M'agrada córrer.

Per tant, crec que estic corrent per arribar a una meta que és lluny i veure quan hi arribaré.

Crec que no seré capaç, encara que m'emocioni i en gaudeixi, de veure potser els beneficis o de collir els fruits de les llavors que estic plantant.

Però no passa res, continuo plantant llavors.

Algun arbre creixerà.

Agnès Boixader:

Vols afegir alguna cosa?

Rosàlia Diogo:

Bé, per acabar, veig l'Albert allà i crec que ens vol dir alguna cosa sobre la continuïtat del procés.

Doncs bé, torno a agrair la invitació.

Enhorabona a la Comissió Científica per l'elecció de la temàtica i per l'elecció del lloc.

Veig aquesta ciutat de Granollers, una ciutat que també educa fortament a través dels carrers.

Agraeixo especialment la presència d'aquests joves congressistes.

I que bé que tinguem els infants aprenent des de ben aviat que hem de pensar i practicar la inclusió.

Som persones objecte d'un procés de no-inclusió.

Som aquí per fer un moviment contrari perquè tinguem, de fet, una societat equitativa.

No existeix democràcia amb tantes desigualtats.

Fem un exercici democràtic i encara ens falta molt per madurar per arribar a aquest lloc de maduresa.

Moltes gràcies per la invitació i moltes gràcies a vosaltres, que sou aquí escoltant-nos.

Espero que puguem tenir altres espais, molts, molts, en molts altres llocs, per al nostre procés educatiu.

Moltes gràcies.

Agnès Boixader:

Deixem aquí, de nou, un agraïment molt gran a Angélica i a Rosalía per explicar-nos els seus projectes.

Esperem que, des d'aquí, des de la força que pugui sortir d'aquest Congrés Internacional i, com va dir Pablo Sendra l'altre dia, puguem anar construint, a poc a poc, aquests barris que poden ser nostres i que connectin molt millor el centre i la perifèria, o que aquestes perifèries puguin esdevenir centrals.

I que puguem, com diu el títol de la conversa que han fet totes dues, abraçar la diferència.

Moltes gràcies.